

Літургійні дивацтва

МАЛГОЖАТА БОРКОВСЬКА

23 СІЧНЯ 2019

Трапилася мені колись історія про священика, який любив у проповідях звертатися до особистого досвіду й весь час говорив: «Я вважаю... Я думаю...», – що, мабуть, мало мати цінність свідчення. Аж зрештою хтось сказав йому: «Нас цікавить не те, що ви, отче, думаєте, а те, чого навчає Церква!»

Фото: Oskiles

Один молодий амбітний салезіянин був у нас кілька днів, а перед від'їздом написав мені листа з проханням оцінити його (також письмово) як священика і служителя... Волосся дибом. Я

Йому відповіла, що в Месі найважливіше те, що робить Христос, а не те, що робить служитель; і що служителю потрібно насамперед дбати, щоб Його собою не затулити. Це краще розуміють старші отці, ніж молоді, які ще об власну слабкість носа добре не розбили. Серед молодих найцікавіше цей принцип проілюстрував один домініканець, який оголосив, що хоче під час Меси цілковито зникнути з людської уваги, щоб не затуляти Христа. Дуже слушно, це якнайгідніше похвали прагнення! Але як він до цього взявся? По-перше, у межах акту покаяння влаштував цикл публічних іспитів власної совісті – тобто якраз звернув увагу на себе і на свої переживання; а по-друге, не виголосив справжньої проповіді там, де вона зазвичай міститься, а замість цього вставив упродовж Меси скількись-то проповідей туди, де їх не передбачено, – і дотягнув аж до тринадцяти. Таке очуднення літургії може тільки зосередити якнайбільшу увагу на служителі; щоб зникнути з людської уваги, треба було б радше відмовитися від будь-яких своїх доповнень, ініціатив і задумів, а поцінувати просту красу усталених літургійних текстів. Цікаво, що домініканець – а отже, начебто аристотеліанець – аж так наплював на логіку; я думала, що він так чинить під впливом якоїсь великої туги, яка йому навіть ясно думати не дає, але виявилось, що ні, що він вважає це нормальним способом служіння літургії.

Не можна тут не згадати про біду, поширену в усій польській Церкві, а не тільки в монастирських каплицях: брак мовного чуття чи виховання у служителів, священників і лекторів. Дивацтва, до яких вона призводить, іноді бувають результатом гіперкорекції. Найчастіше доводиться чути, як слова «Беріть і їжте» читають «Беріть і їдьте» – наче нас кудись посилають! Загалом же слова консекрації найвразливіші до розмаїтих перекручень, бо там найбільше проявляється прагнення служителя зберегти в собі свіжість «переживання», оригінально підходячи до тексту. Але й у всій літургії щодня видно наслідки того, що кліриків на гомілетичі вчать чого завгодно, та, вочевидь, не базових принципів роботи з текстом, байдуже, своїм чи чужим. Кумедно, що молоді священники, які не мають сумнівів щодо важливості клавіші пропуску на комп'ютерній клавіатурі, зовсім не поширюють цього усвідомлення на паузу – а це ж (поруч із наголосом) найважливіший засіб для інтерпретації чи експресивності. Найгарніша історія, якою це можна проілюструвати, трапилася в нашому храмі ще в докомп'ютерні часи. Червень, неділя, молодий вікарій із інтелектуальними амбіціями читає душпастирські оголошення: «Наступної неділі, такого-то числа... о дев'ятій тридцять... дві дитини приступлять до Першого Причастя...» До села на літо вже приїхало кілька осіб, і вони добряче здивувалися, чому тільки дві. Хтось, хто знав місцевість, прийшов до монастирської фіртки спитати, чи в парафії, бува, не трапилося епідемії чи якої схизми, бо ж дітей завжди було значно більше. Комусь іншому спало навіть на думку (а то були часи ПНР), що це, мабуть, особливі діти, може, якогось високого урядовця або чиновника з іншого кінця Польщі, для яких тут влаштовують Причастя потаємно, а тому окремо... А йшлося просто про «творчо», оригінально поставлену паузу. Оголошення мало звучати інакше: «Наступної неділі... о

дев'ятій... тридцять дві дитини...»

У літургійному тексті така байдужість до пауз може призвести до не менш цікавих результатів.
Є в Месі молитва над келихом:

Через цю тайну води й вина
дай нам, Боже, участь у Божестві Христа.

Я чула, як її читають отак:

Через цю тайну (*пауза*)
води і вина дай нам, Боже...

Що ж до наголосу, тобто особливого інтонаційного підкреслення якогось слова в реченні, то це засіб надання цьому реченню сенсу, засіб інтерпретації; у повсякденні ми вдаємося до нього несвідомо, і складно зрозуміти, чому не використовуємо його так само спонтанно в декламації. Хіба що просто не розуміємо тексту, який декламуємо або читаємо, і тоді виникає спокуса робити паузи там, де бракує подиху, наголошувати перші-ліпші слова, а брак розуміння компенсувати пафосним тоном. Тут, звісно, найбільше проблем виникає зі святим Павлом. Я тільки раз у житті чула, як лектор читав його листи з таким розумінням і так безпомилково наголошуючи, наче сам був автором тексту й точно знав, що хоче сказати; цим лектором був десятилітній сліпий хлопчина з Лясків, який читав пальцями. Але ж не все в літургії таке складне, як тексти святого Павла. Що ж може бути простіше, ніж розповідь: «Розламав і дав своїм учням, кажучи». Жодне з її слів не потребує особливого наголосу. А проте мені нерідко доводилося чути, як служитель підкреслював слово «своїм» – ніби натякаючи, що там були і якісь чужі учні, але їм нічого не дісталось, ні-ні!

Крім переказування месального тексту, є ще одна проблема: іноді до нього ставляться так, ніби вказівка, що священник має щось промовити «цими або схожими словами», стосується всього Месалу. От він і промовляє... часом схожими, а часом дуже несхожими. Не кожна зміна виявляється блага, не кожна зміна зберігає зміст неушкодженим. А можна було би бодай до канону не підходити з цієї радісної творчістю!

Принагідно в літургію не раз залучають зовсім сторонні сенси. Я знаю священника, якому спало на думку перед самісінькою префацією заохочувати вірних помислити, за що у своєму житті вони сьогодні хочуть подякувати Богові. Це особистий акцент, який, справді, одразу нас впроваджує в молитовну теплінь... А мені в таких випадках завжди пригадується той французький священник, який, на превеликий подив польського журналіста, уплів у канон

подяку за новий автомобіль. Різниця тільки в масштабах. Бо Євхаристія – це складання подяки за справу спасіння, а не за події, нехай і найщасливіші, нашої приватної, поточної історії, у кожному разі, не насамперед, не там, де це затуляє сенс Христової Жертви. Не кажучи вже про те, що це робило б молитву Церкви суб'єктивною (що кому здається щастям: комусь навернення, а комусь, може, якраз новий автомобіль?), та ще й розділяло б людей (якщо одна партія перемогла на виборах і за це дякує, то іншій лишається хіба тікати з храму); порівняно з Божою справою спасіння, це зараз таки несуттєві речі. Знаймо міру, мосьпанове.

Особливо ж багато особистих формулювань і непорозумінь є під час передавання миру. Тут, мабуть, трохи винен польський переклад. У латинській версії служитель спочатку каже вірним: «Мир Господній нехай завжди буде з вами», – а потім заохочує їх те саме побажання передати одне одному: «Offerte vobis pacem», тобто «Передайте одне одному мир». У нас же це перекладено як «Передайте один одному знак миру». І звідси чимало священиків зробило висновок, що одне – мир, який вони щойно передали, а інше – знак миру, який оце тепер передаватимуть із вірними. Тож текст змінюють на «Передаймо», після чого розпочинається мандрівка каплицею, потискання рук або вибраним, або й усім підряд, обмін усмішками – одне слово, великий переполох якраз тоді, коли всю увагу потрібно зосередити на Господові. Звісно, ми приймаємо Його спільно, і знак миру важливий, але знову: знаймо міру.

*Фрагмент із книжки «Валаамова ослиця. Заклик до духовних панів» («Тупіес», 2018).
Переклала Галина Глодзь.*